

SPOKOJNOST' UČITELŮV SO ZDRAVÍM

Marta POPELKOVÁ

Abstract: *Príspevok sa zaoberá konštruktom životnej spokojnosti s dôrazom na spokojnosť so zdravím a vzťahom životnej spokojnosti k vybraným demografickým činiteľom (rodinný stav, pohlavie, vek). Výskumný súbtor tvorilo 386 respondentov - učítelia, zdravotnícky personál a zamestnanci bánk. Použili sme Fahrenbergov Dotazník životnej spokojnosti.*

Klíčov^á slova: *životná spokojnosť, spokojnosť so zdravím, učítelia, zdravotnícky personál, zamestnanci bánk*

Charakteristika a definície životnej spokojnosti

Spokojnosť so životom patrí k základným cieľom, ktorý sa ľudia snažia dosiahnuť. Vo všeobecnosti pojem spokojnosť predstavuje subjektívne kritérium kladného hodnotenia rôznych javov, stavov, činností a objektov, vrátane seba samého, pociťované ako príjemný zážitok radosti, úspechu, alebo satisfakcie za doterajšiu prácu alebo činnosť (Strmeň, Raiskup, 1998). R. Veenhoven (1996) považuje spokojnosť za „stav mysle. Je to hodnotiace posúdenie niečoho.“ Tento termín vyjadruje dve stránky: spokojnosť a potešenie a obsahuje kognitívne aj afektívne posúdenie.

Životná spokojnosť vyjadruje hodnotenie života, ktoré je subjektívne a zahŕňa v sebe rozličné stránky života jednotlivca. Podľa J. Fahrenberga et al. (2000) ide o individuálne hodnotenie minulých a súčasných podmienok života a očakávanej životnej perspektívy. D.C. Shin a D.M. Johnson (1978) definujú životnú spokojnosť ako globálne hodnotenie kvality života osoby podľa ním zvolených kritérií. Úsudky o spokojnosti sú závislé od porovnania podmienok určitej osoby s tými, o ktorých si myslí, že by boli ideálnymi alebo vhodnými. Globálny charakter životnej spokojnosti akcentuje aj D. M. Haybron (2001) a za jej podstatu považuje celkový priaznivý postoj k životu, ktorý nemožno redukovať na súhrn konkrétnych zážitkov spokojnosti a nespokojnosti.

Za jeden z hlavných predpokladov životnej spokojnosti považujú E. Diener a C. Dienerová (1995) pozitívne hodnotenie vlastnej osoby. Podľa týchto autorov je kladné hodnotenie vlastného života spojené s rozvíjaním ega, autonómie, sebahodnotovania, úspechu a sebahodnotenia a je odvodené predovšetkým od všeobecnej schopnosti vyrovnávať sa so životom a od výkonovej stránky správania.

D. M. Haybron (2005) vyjadruje faktory, od ktorých závisí spokojnosť jednotlivca so svojim životom rovnicou: $S = K + O + V$, kde S – spokojnosť (trvalá miera šťastia), K – konštitúcia (vyjadruje zdedenú stránku celkového šťastia, dispozície k prežívaniu šťastia), O – okolnosti v živote, V – faktory, ktoré ovládame vôľou (vnútorné okolnosti).

Ako uvádzajú A. J. Barrett a P. J. Murk (2006), životnú spokojnosť nie je možné sledovať priamo, a preto je skrytou premennou. Skryté premenné sú definované ako faktory, ktoré musia byť merané nepriamo, čo je založené na operačných definíciách.

B. L. Neugarten, R. J. Havighurst a S. S. Tobin (1961, in Barrett, Murk, 2006) charakterizujú teoretický rámec poskytujúci operačnú definíciu latentnej premennej životná spokojnosť, ktorú sýti päť zložiek:

1. Nadšenie vs. apatia – vzťahuje sa k entuziazmu ako odpovedi na život všeobecne a necharakterizuje žiaden špecifický typ aktivity, ako napríklad spoločenská angažovanosť apod.;
2. Rozhodnosť a statočnosť – predstavuje aktívne prijatie osobnej zodpovednosti za svoj život, a nie pasívne prijímanie toho, čo sa jednotlivcovi prihodilo;
3. Kongruencia medzi vytúženými a dosiahnutými cieľmi – vyjadruje odlišnosť medzi cieľmi, ktoré by človek chcel dosiahnuť, a cieľmi, ktoré dosiahol;
4. Self-koncept – je založený na súčasných emocionálnych, fyzických a intelektových dimenziách;
5. Emočné ladenie – vzťahuje sa k optimizmu a šťastiu a k ďalším pozitívnym afektívnym reakciám.

Pri posudzovaní celkovej životnej spokojnosti uvádzajú J. Fahrenberg et al. (2000) desať oblastí života, v ktorých jednotlivec hodnotí individuálnu spokojnosť s každou z nich. Podobne C. E. Lance et al. (1989) vidia celkovú životnú spokojnosť ako lineárnu aditívnu funkciu spokojnosti v jednotlivých oblastiach. Čím je človek spokojnejší v jednotlivých sférach svojho života, so svojou prácou, rodinou, zdravím apod., tým je celkovo spokojnejší so svojim životom. Celková spokojnosť so životom je v tomto chápaní daná súčtom spokojnosti v jednotlivých oblastiach života.

Vzhľadom k stabilite životnej spokojnosti zastáva časť autorov (Lykken, Tellegen 1996, Tellegen et al., 1988) názor, že životná spokojnosť je do veľkej miery dedičná. Genetický vplyv na životnú spokojnosť však určuje hranice, v rámci ktorých môže dochádzať k zmenám vzhľadom na meniaci sa vek človeka. Ľudia sa zvyknú prispôbiť zmenám v životných situáciách, v ktorých dočasne vzniká zvýšenie či zníženie životnej spokojnosti (Headey, Wearing, 1989). Podľa J. Křivohlavého (2001) sa vplyvom okolností, času a skúseností subjektívny pohľad na životnú spokojnosť človeka môže meniť. Iní autori (Andrews, Whitney 1976, Campbell, Converse, Rodgers 1976) uvádzajú, že životná spokojnosť má tendenciu zostať stabilnou.

Centrálny význam pre rozvoj a udržanie životnej spokojnosti a emocionálnej pohody má podľa R. A. Emmons (1996; in Lejková, 2001) a J. C. Brunstein (1993, in Lejková 2001) úspešné usilovanie sa o osobne významné ciele, preto so životnou spokojnosťou úzko súvisia hodnoty človeka. Podobne I. G. Khakoo (2004) upriamuje pozornosť na dôležitosť subjektívnych determinantov (individuálne aj kolektívne skú-

senosti, hodnoty a interakcie) pri nazeraní na život a D. M. Haybron (2001) vyzdvihuje situačný kontext pri posudzovaní spokojnosti so životom. Iní autori, napr. E. Řehulka a O. Řehulková (1999), K. C. Land (1999) Veenhoven (1996) považujú za prediktory spokojnosti so životom osobnosť alebo situáciu.

V psychologickom výskume sa na označenie pozitívneho rozpoloženia používajú pojmy šťastie (happiness), subjektívna pohoda (well being), spokojnosť (satisfaction) (Džuka, Dalbert, 1997). Podľa viacerých autorov vytvára životná spokojnosť spolu s afektívnymi elementami relatívne komplexný obraz subjektívnej pohody (Andrews, Whitney 1976, Herzog, Rodgers, Woodworth, 1982). Koncept životnej spokojnosti je často zamienaný za subjektívny zdravotný stav. Podľa poznatkov z výskumov ide o komponentu, do ktorej sa premieta percepcia vlastného zdravotného stavu a celková úroveň kvality života.

V našom príspevku vymedzujeme životnú spokojnosť ako subjektívne kritérium kladného hodnotenia seba a životných podmienok jednotlivca, považujeme ju za výsledok vzťahov človeka k svojmu prostrediu a vychádzame pritom z modelu, podľa ktorého je celková životná spokojnosť človeka určená spokojnosťou v jednotlivých životných oblastiach, medzi ktoré patrí napr. rodina, priatelia, zdravie, práca, voľný čas.

Životná spokojnosť a učítelia

Súčasný diskurz o profesii učiteľov uvádza, že učítelia nezvládajú zmeny v sociálnom kontexte, nie sú dostatočne pripravení pre konštruovanie nových obsahov, nevedia reagovať na zmeny prostredia, dôsledky sociálnych procesov, vrátane migrácie a multikulturality, na zmeny charakteru detskej populácie a jej vzrastajúcu heterogenitu a ohrozenie drogami, násilím a chorobami (Braslawsky, 2001). Na málo pozitívnu situáciu v školstve (pracovná atmosféra, motivácia práce, platové podmienky, výsledky výchovy a vzdelávania) upozornili už pred desiatimi rokmi V. Rosa, I. Turek a M. Zelina (2000) a apelovali na celkové prebudovanie školského systému. K premene školy je podľa uvedených autorov potrebné realizovať zmeny vo filozofii školy (direktívnu školu zmeniť na školu humánnu), zmenu osnov (t. j. aby sa žiaci neučili nepotrebné informácie), zmenu prípravy učiteľov (dôraz na možnosti sociálno-osobnostného rozvoja budúcich učiteľov v priebehu ich pregraduálnej prípravy, ich zosúladenie s humanizáciou výchovy a vzdelávania s akcentom najmä na ľudskú stránku interakcie učiteľ – žiak) a zmenu systému riadenia škôl (decentralizovať riadenie, vypracovať celoštátne štandardy) a pod. Uvedené požiadavky sa premietli v novom zákone o výchove a vzdelávaní, účinnom od septembra 2008, otázka je však ich aplikácia v praxi.

V konfrontácii s náročnými požiadavkami zo strany spoločnosti a s kritikou učiteľskej profesie sa prejavuje nespokojnosť samotných učiteľov. Z hľadiska situácie a podmienok, v ktorých učítelia pracujú (slabé finančné ohodnotenie, nedostatok priestoru na rozvoj svojho pedagogického zamerania, vzrastajúci počet žiakov s problémami v správaní) sú učítelia považovaní väčšinou za nespokojných. Potvrďuje to napr. aj odchod mladých perspektívnych učiteľov do iných profesií. Zaujímalo nás preto, ako sú učítelia spokojní so svojím životom.

Výskum

Cieľom výskumu je analyzovať spokojnosť so zdravím u učiteľov, porovnať ju so spokojnosťou so zdravím u zdravotníckeho personálu a zamestnancov bánk a sledovať na vzorke učiteľov vzťah medzi spokojnosťou so životom a jeho oblasťami a faktormi veku, pohlavia a rodinného stavu. Naša štúdia je časťou komplexnejšieho výskumného sledovania životnej spokojnosti slovenských učiteľov (životná spokojnosť vo vzťahu k sociálnej opore, sledovanie vplyvu osobnostných charakteristík na životnú spokojnosť učiteľov, Popelková a kol., 2009).

Výskumný súbor

Výskumný súbor tvorilo celkovo 386 vysokoškolsky vzdelaných ľudí vo veku od 23 do 65 rokov, toho 197 učiteľov (ZŠ, SŠ), 102 ľudí pracujúcich v zdravotníctve (lekári, zdravotné sestry) a 87 ľudí pracujúcich v oblasti bankovníctva z miest a obcí západného Slovenska. Mužov bolo 167 (43,3 %), priemerný vek 41,65 roka, žien 219 (56,7 %) priemerný vek 40,31 roka. Výskumný súbor 197 učiteľov (ZŠ, SŠ) pozostával z 88 (43,3 %) mužov a 109 (56,7 %) žien, priemerný vek 41,65 roka. Vo vekovej skupine 23-32 rokov sa nachádzalo 26, 33-45 rokov 71 a 100 učiteľov v skupine od 45-65 rokov. Podľa rodinného stavu bolo 155 vydatých / ženatých, 29 slobodných, 3 ovdovení a 10 rozvedených učiteľov.

Použitie metódy

Aplikovali sme Dotazník životnej spokojnosti (DŽS) autorov Fahrenberg, J., Myrtek, M., Schumacher, J., Brähler, E. (2001), ktorý umožňuje zachytenie individuálnej spokojnosti v desiatich životných oblastiach: zdravie, práca a zamestnanie, finančná situácia, voľný čas, manželstvo a partnerstvo, vzťah k vlastným deťom, vlastná osoba, sexualita, priatelia, známi a príbuzní, bývanie. Súčet položiek tvorí celkovú hodnotu DŽS ako indexu celkovej životnej spokojnosti. Životná spokojnosť je definovaná ako individuálne posúdenie minulých a súčasných životných podmienok a perspektív do budúcnosti. Škálové hodnoty charakterizujú relatívne trvalé sebasposúdenie.

Analýza a interpretácia výsledkov

Spokojnosť so zdravím

V oblasti spokojnosti so zdravím sme komparovali súbory učiteľov, zdravotnícky personál a zamestnancov bánk. Oblasť spokojnosti so zdravím predstavuje v nami aplikovanom dotazníku spokojnosť s telesným i psychickým zdravím, kondíciou a výskyt chorôb, resp. bolestí. Zistili sme nasledovné poradie priemerných hodnôt spokojnosti so zdravím (poradie je od najvyššej po najnižšiu hodnotu): zamestnanci bánk, zdravotnícky personál, učiteľia. Významný rozdiel v sledovanej oblasti sa preukázal medzi učiteľmi a pracovníkmi bánk (tab.1, 2). Učiteľia sú so svojím zdravím významne menej spokojní než pracovníci bánk. Výsledok korešpondujúci s naším uvádzajú B. Vašina a M. Valošková (1998), ktorí zistili u učiteľov negatívnejšie hodnotenie svojho zdravia

v porovnaní s osobami pracujúcimi v ekonomickej oblasti. Medzi učiteľmi a zdravotníckym personálom sa nepreukázal rozdiel v subjektívnom hodnotení psychického a fyzického zdravia. Hoci zdravie je výrazne subjektívna oblasť života človeka, domnievame sa, že dané výsledky môžu byť ovplyvnené typom profesií. Učiteľská profesia a povolanie ľudí pracujúcich v zdravotníctve majú podobnú charakteristiku: každodenný osobný kontakt s viacerými ľuďmi (pacientami, žiakmi/študentami), pracovné podmienky, výška platu atď. Na učiteľskú profesiu sa kladú značné nároky vo viacerých oblastiach. Od pedagógov sa vyžaduje neustále vzdelávanie sa, symbióza pedagogického a psychologického prístupu k žiakom/študentom. Vysoké nároky kladené na osobnosť a rolu učiteľa môžu predstavovať záťaž a podnet pre vznik zdravotných problémov – telesných alebo psychických. P. R. O'Connor a V. A. Clarke (1990) považujú povolanie učiteľa za tzv. „stresovú“ profesiu. Toto tvrdenie vychádza z výskumných zistení uvedených autorov, v ktorých zaznamenali zvýšenú chorobnosť pedagógov a predčasný odchod do dôchodku. Závety viacerých výskumov (O'Connor, Clarke, 1990; Fialová, Schneiderová a iní), ktoré zistili súvislosť medzi zdravím a stresom v profesii učiteľa, vedú k úvahám o možnom vplyve zvýšenej pracovnej záťaže u našej výskumnej vzorky. M. G. Borg a R. J. Riding (in Daniel, 1996) medzi zdrojmi stresu učiteľov uvádzajú správanie žiakov (porušovanie disciplíny, neuznávanie autority učiteľa atď.), zlé pracovné podmienky (nízke finančné ohodnotenie, nejasné podmienky kariéry učiteľa apod.), vzťahy s kolegami (napr. nedostatok pomoci, zlá organizácia školy) a časový stres (nedostatok času na vypracovanie sylabov, na individuálny prístup k žiakom a pod.). So zdravotným stavom učiteľov úzko súvisí i syndróm vyhorenia (Fialová, Schneiderová, 1998). Výsledky výskumu uvedených autoriek preukázali, že faktor emočného vyčerpania odráža zdravotný stav učiteľov. E. Řehulka a O. Řehulková (1998) uvádzajú u 10 % učiteľov zvýšený neurotizmus a zároveň potrebu vyhľadať odbornú pomoc. Konkrétne zistili u učiteľov psychosomatické problémy, poruchy komunikácie, konflikty rolí, atď.

Pri interpretácii dosiahnutej vyššej spokojnosti so zdravím u zamestnancov bánk v porovnaní so spokojnosťou učiteľov uvažujeme aj o odlišnom prístupe vedenia bánk k svojim zamestnancom. Okrem odborných školení a vzdelávacích kurzov, ktoré sú zamerané na nadobúdanie vedomostí a schopností v oblasti bankovníctva, sa zamestnancom bánk poskytujú ďalšie benefity v podobe starostlivosti o zdravie zamestnancov, napr. komplexná zdravotná prehliadka u súkromného lekára a špecialistov, na ktorú je vyčlenená určitá finančná čiastka. Finančne podporovaná je zvyčajne i športová činnosť, ktorú zamestnanci realizujú ako tím. Podľa nášho názoru školstvo v tomto smere neposkytuje učiteľom dostatočnú starostlivosť o zdravie.

Interpohlavné odlišnosti v životnej spokojnosti učiteľov

V oblasti celkovej životnej spokojnosti učiteľov sme nezistili interpohlavné rozdiely (tab. 3). Pri komparácii priemerných hodnôt sme zaznamenali u mužov než u žien vyššiu (ale štatisticky nevýznamnú) spokojnosť so zdravím, finančnou situáciou, voľným časom, partnerstvom/manželstvom, deťmi a vyššiu spokojnosť v sexuálnej oblasti. Štatisticky významné rozdiely sa potvrdili v dvoch oblastiach, v spokojnosti s partnerstvom/manželstvom a v spokojnosti s finančnou situáciou.

Vyššia spokojnosť mužov učiteľov s finančnou situáciou je prekvapivým zistením. Učiteľská profesia patrí medzi zamestnania, ktorých platové ohodnotenie nie je napriek vysokoškolskému vzdelaniu vysoké (priemerná hrubá mesačná mzda učiteľov je 590 eur). K tradičnému chápaniu mužskej roly patrí i úloha finančne zabezpečiť rodinu. Možno uvažovať, že muž učiteľ získava finančné prostriedky aj z iných zdrojov, ďalšieho príjmu, alebo má vyšší príjem jeho manželka a tá preberá rolu finančného zabezpečenia rodiny. Tiež vyšší priemerný vek mužov učiteľov v našom súbore (43, 4 roka) môže súvisieť s uvedeným zistením v zmysle nárastu životnej spokojnosti so zvyšujúcim sa vekom (Diener et al. (1997).

Výskumné sledovania v oblasti životnej spokojnosti z hľadiska interpohlavných rozdielov prinášajú nejednotné závery. Viaceré štúdie použitím rôznych výskumných metód dospeli k nevýznamnému vplyvu pohlavia na životnú spokojnosť (Diener, Diener 1995, Pavot et al. 1991, Blatný 2001). Podľa E. Dienera et al. (1997) u mužov s vekom mierne narastá životná spokojnosť a negatívne emócie mierne klesajú. U žien životná spokojnosť a tiež negatívne emócie zostávajú vekom relatívne konštantné. Vo vzťahu k pozitívnym emóciám možno u oboch pohlaví hovoriť o ich poklese s pribúdajúcim vekom. Pri validizácii Freiburského osobnostného dotazníka (vzorka 2035 respondentov) výsledky preukázali koreláciu medzi životnou spokojnosťou a pohlavím. Muži sa popisovali ako spokojnejší (Fahrenberg et al. 2001). Vyššiu tendenciu k spokojnosti so životom vykazovali muži tiež v Herschbachovom výskume (1999). Rozdiely v spokojnosti medzi mužmi a ženami sú závislé aj od očakávaných rôl mužov a žien v danej kultúre. Tradičná ženská rola predpokladá vyšší stupeň starostlivosti o druhých, spojenú s vyššou zodpovednosťou.

Rodinný stav a životná spokojnosť učiteľov

Vzhľadom na rodinný stav sme nezistili u učiteľov významný rozdiel v spokojnosti so životom medzi slobodnými a učiteľmi žijúcimi v manželstve, resp. partnerstve (tab. 3). Oblasť spokojnosti s manželstvom, resp. partnerstvom v Dotazníku životnej spokojnosti (Fahrenberg et al. 2001) je charakterizovaná povinnosťami, ktoré vyplývajú z manželstva, spoločnými aktivitami, osobnostnými predpokladmi partnera/partnerky a oporou, ktorú partner/partnerka poskytuje tomu druhému. U slobodných učiteľov nášho výskumného súboru sme zaznamenali vyššiu priemernú hodnotu životnej spokojnosti, rozdiel však nie je štatisticky významný.

Naše zistenia sú odlišné od výsledkov F. K. Willitsa a D. M. Cridera (1988), J. Fahrenberga et al. 2001), ktorí uvádzajú vyššiu životnú spokojnosť u ľudí žijúcich v manželstve než u samostatne žijúcich ľudí. Spokojnosť v manželstve je oblasťou, ktorá má podľa viacerých autorov (napr. Plaňava, Rajmicová, Blažková 2003, Fahrenberg, et al. 2001) pozitívny vplyv na životnú spokojnosť jednotlivca. Porovnanie spokojnosti s jednotlivými oblasťami života u slobodných a vydatých/ženatých učiteľiek/učiteľov v našom súbore preukázalo významný rozdiel v oblasti spokojnosti s partnerstvom, resp. manželstvom v prospech vyššej spokojnosti u zosobášených učiteľov/učiteľiek. D. Rhyne (1981) zdôrazňuje, že k spokojnosti v manželstve vo väčšej miere prispievajú interpersonálne než osobnostné a socio-demografické charakteristiky (vzdelanie, vek, príjem a pod.). V súvislosti s výsledkom uvažujeme o vplyve vysokej rozvodovosti na

Slovensku, ktorá v posledných rokoch stúpila na 58 %. R. E. Lucas et al. (2003) charakterizovali odlišné miery zmeny životnej spokojnosti v rokoch, ktoré nasledujú po uzatvorení manželstva. Hovorí o podstatných individuálnych odlišnostiach týkajúcich sa stupňa zmeny životnej spokojnosti: niektorí ľudia uvádzali výrazný pokles životnej spokojnosti po sobáší, iní sa vracali k svojej pôvodnej úrovni po niekoľkých rokoch manželstva a u iných sa životná spokojnosť postupne zvyšovala. Takmer každý respondent vo výskume daných autorov uvádzal výrazné zvýšenie životnej spokojnosti hneď po uzatvorení manželstva.

Domnievame sa, že aj trend súčasnosti smerujúci k nárastu samostatne žijúcich mladých ľudí a zvyšujúci sa vek pri uzatvorení manželstva môže súvisieť s uvedenými zisteniami.

Životná spokojnosť a vek učiteľov

Jedným z našich cieľov bolo analyzovať životnú spokojnosť učiteľov vzhľadom na vek. Nezistili sme vzťah medzi vekom a životnou spokojnosťou učiteľov. Pri porovnaní priemerných skóre sú mladí učitelia so svojím životom najspokojnejší. Životná spokojnosť klesá v strednom veku a zostáva na rovnakej úrovni aj v období neskorej dospelosti (tab. 4, 5).

Odpoveď na otázku vzťahu medzi vekom a životnou spokojnosťou nie je jednoznačná (Fahrenberg, 2001). S postupujúcim vekom pravdepodobne klesá spokojnosť so zdravotným stavom; spokojnosť s finančnými pomermi môže naopak stúpať, pretože so zvyšujúcim sa vekom nie je nutné starať sa o deti a znižujú sa vlastné nároky.

Výskumy týkajúce sa životnej spokojnosti vzhľadom k veku priniesli nejednoznačné výsledky. Štúdia zo sedemdesiatych rokov min.st. zhodnotila osem veľkých prieskumov zahŕňujúcich od tisíc do desať tisíc respondentov (Herzog et al. 1982). Štyri z ôsmich prieskumov preukázali, že životná spokojnosť významne pozitívne korelovala s vekom, tri prieskumy nepreukázali žiadne vzťahy a jedna dospela k významne negatívnemu vzťahu medzi životnou spokojnosťou a vekom. Model záporného vzťahu medzi vekom a spokojnosťou so životom uvádzajú tiež Hnilicové (2006) výskumné zistenia.

Možno uvažovať, že celková spokojnosť a tým aj spokojnosť s rôznymi oblasťami sa v priebehu života aj u učiteľov pravdepodobne mení. V období mladej dospelosti sú základnými kritériami dospelosti zvládnutie profesijného štartu, t. j. profesijnej roly, vytvorenie stabilnejšieho monogamného partnerského vzťahu, uzavretie manželstva a rodičovská rola (Vágnerová, 2000). U učiteľov strednej dospelosti môže nižšia spokojnosť so životom súvisieť s menšou spokojnosťou v jednotlivých sférach ich života. S rastúcim vekom sa v súvislosti s biologickými zmenami zvyšuje predpoklad objavenia zdravotných problémov. V období strednej dospelosti sa mení vzťah k profesijnej role – uspokojuje sa potreba sebarealizácie, alebo sa prejaví rezignácia (Vágnerová, 2000). V súvislosti s vekom svojich detí si jednotlivci v strednej dospelosti uvedomujú vlastné starnutie a s oslabením telesných a psychických kompetencií aj vlastnú zraniteľnosť a obmedzenosť vlastného života .

Za pozitívne zistenie považujeme neklesajúcu životnú spokojnosť učiteľov v najstaršej vekovej skupine oproti učiteľom v strednom veku. V období neskorej dospelosti sa postupne uzatvára profesijná kariéra, prichádza k etape „prázdneho hniezda“

v rodine a následne možnej zmene vzťahov medzi partnermi (Vágnerová, 2000). Možno uvažovať aj o posune hodnôt hedonistických a silových, typických pre mladosť a mladšiu zrelosť v prospech hodnôt kultúrnych a duchovných, charakteristických pre staršiu zrelosť (Kováč, 2007). Snád aj osamostatnenie detí a ich finančná nezávislosť prispieva k spokojnosti s finančnou situáciou i k celkovej životnej spokojnosti učiteľov. Vyššiu spokojnosť s finančnou situáciou u starších ľudí a jej podielom na celkovej životnej spokojnosti potvrdzujú viaceré výskumy (Schumacher, Gunzelmann a Brähler 1996, Harrer et al. 1993). L. Golecká (2002) uvádza, že starnúci človek aj napriek ireverzibilným zmenám môže prostredníctvom flexibilného prispôsobovania starých cieľov novým životným požiadavkám prežívať dané vývinové obdobie pozitívne a považuje akomodačnú flexibilitu u starších ľudí za možný prediktor životnej spokojnosti

Záver

Komparatívny výskum zahrňujúci skupinu učiteľov, zdravotníckeho personálu a zamestnancov bánk nám umožnil sledovať rozdiely v celkovej spokojnosti so životom. Faktor odlišnej profesie sa nepreukázal ako určujúci pri pociťovaní celkovej spokojnosti so životom. V jednotlivých oblastiach životnej spokojnosti sme zistili významné rozdiely v spokojnosti so zamestnaním a zdravím. Učítelia sú so svojim zamestnaním oproti zdravotníckym pracovníkom a zamestnancom bánk najspokojnejší a sú významne spokojnejší v tejto oblasti než zamestnanci bánk.

V oblasti spokojnosti so zdravím pociťujú učítelia najnižšiu životnú spokojnosť a táto je významne nižšia než u bankárov, ktorí v porovnaní s učiteľmi a zdravotníckymi pracovníkmi sú so svojim zdravím najspokojnejší.

U učiteľov sme zisťovali vzťah medzi spokojnosťou so životom, pohlavím, stavom a vekom. Demografické faktory (pohlavie, rodinný stav - slobodný / vydatá, ženatý a vek) sa nepreukázali ako významné determinanty životnej spokojnosti učiteľov.

K celkovej vyššej spokojnosti mužov učiteľov než učíteliek so svojim životom prispieva najmä oblasť manželstva resp. partnerstva a finančná oblasť. Pocity celkovej životnej spokojnosti u mužov učiteľov súvisia s percepciou spokojnosti v manželstve, resp. partnerstve a finančnou oblasťou. Výsledky výskumu sa prikláňajú k charakteristike učiteľstva ako poslania, so zdôraznením morálneho aspektu ich práce, podobne ako u lekárov či právnikov (Řehulka, Řehulková, 1998).

Napriek relatívnej spokojnosti so životom je najnižšia spokojnosť učiteľov v oblasti spokojnosti so zdravím. Jej súvis so zvýšenou záťažou je nepopierateľný a je varovným signálom. Zdravý a psychicky vyrovnaný učiteľ prispieva k výchove zdravej generácie a dnes, keď učítelia pociťujú nárast intenzity pedagogických povinností (prebiehajúca realizácia koncepcie profesijného rozvoja učiteľov, náročné požiadavky v oblasti celoživotného vzdelávania, relatívne nízka sociálny prestíž učiteľov), do popredia vystupuje význam rôznych spôsobov prevencie, resp. intervencie v oblasti zdravia učiteľov, ktoré by mali tvoriť súčasť ich profesionálnej prípravy i výzva k starostlivosti o psychologicky zdravé prežívanie vlastného života, úprava celkového životného štýlu ako nevyhnutných predpokladov úspešnej prevencie záťaže.

- Chile, July 2001, in World Yearbook of Teacher Education. UNESCO-ICWT, 2001, CDR.
- CAMPBELL, A., CONVERSE, P.E., RODGERS, W.L. *The quality of American life: Perception, evaluation, and satisfaction*. New York: Sage, 1976.
- DIENER, E., DIENER, M. *Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem*. Journal of Personality and Social Psychology, 68, 1995, 653-663.
- DIENER, E., SUH, E., OISHI, S. *Recent findings on subjective well-being*. Indian Journal of Clinical Psychology, 24, 1997, 25 – 41.
- DŽUKA, J., DALBERT, C. *Well-being As a Psychological Indicator of Health in Old Age: A Research Agenda*. Studia Psychologica, 1997, 42, č. 1-2, s.61-70.
- FAHRENBERG, J., MYRTEK, M., SCHUMACHER, J., BRÄHLER, E. *Fragebogen zur Lebenszufriedenheit (FLZ)*. Handanweisung. Goettingen: Hogrefe, 2000.
- FAHRENBERG, J., MYRTEK, M., SCHUMACHER, J., BRÄHLER, E. *DŽS – Dotazník životní spokojenosti*. Praha : Testcentrum, 2001.
- FIALOVÁ, I., SCHNEIDEROVÁ, A. (1998). *Syndrom vyhoření v profesní skupině středoškolských učitelů*. In: Učitelé a zdraví. Brno, P.Křepela 1998, 55-66.
- GOLECKÁ, L. *Akomodačná flexibilita vo zvládání involučných zmien: tri sondy*. Dizertačná práca. ÚEP SAV, 2007.
- HARRER, M. E., MOSHEIM, R., R., RICHTER, R., WALTER, M. H., KEMMLER, G. *Coping und Lebenszufriedenheit bei Patienten mit M. Hodgkin in Remission*. Psychoterapie Psychosomatik Medizinische Psychologie, 1993, 43, 121-132.
- HAYBRON, D. M. *Life satisfaction, Ethical Reflection, and the Science of Happiness*. Department of Philosophy, Saint Luis University, 2005. Dostupné z <http://pages.slu.edu/faculty/haybron/LS%20Ethical%20reflection%20&%20science%20of%20H%20v4single.pdf>, cit . 20.8.2010.
- HAYBRON, D. 2001. *Happiness and the Importance of Life Satisfaction*. 2001. <http://www.slu.edu/colleges/AS/philos/HappinessANDTheImp.pdf>, cit. 20.2.2010.
- HEADEY, B., WEARING, A. *Personality, Life Even, and Subjective Well-Being: oward a Dynamic Equilibrium Model*. Journal of Personality and Social Psychology, 57, 1989, 731-739.
- HERSCHBACH, P. *Gesundheitsverhalten. Psychologische Determinanten des Arztbesuchs*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1999.
- HERZOG, A. R., RODGERS, W. L., & WOODWORTH, J. *Subjective well-being among different age groups (Research Rep. No. 9107)*. Ann Arbor: University of Michigan, Institute for Social Research, 1982 .
- HNILICA, K. *Diagnóza a věk moderují vztah mezi zdravím, emočním životem a spokojeností se životem*. Československá psychologie, 2006, 50, 6, 489 – 507.
- KHAKOO, I. *Quality of Life: Satisfaction and Its Subjective Determinants*. 2004. http://saproject.psc.isr.umich.edu/workshop/spp_projects/project.imraan.khakoo.pdf.cit.20.2.2010
- KOVÁČ, D. *Psychológiou k metanoi*. Bratislava: Veda, 2007.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*. Praha : Portál, 2001.

- LANCE, C. E., LAUTENSCHLAGER, G. J., SLOAN, C. E., VARCA, P. E. *A comparison between bottom-up, top-down, and bidirectional models of relationships between global and life facet satisfaction*. Journal of Personality 57, 1989, 601-602.
- LAND, K.C.: *Social Indicators*. In: Borgatta, E.F. and Montgomery, R.V. (Eds) Encyclopedia of Sociology, revised edition, 1999, 133-157.
- LEJKOVÁ, L. *Osobné ciele a subjektívna pohoda starých ľudí*. Psychologické aspekty kvality života. Zborník príspevkov. Bratislava : Stimul, 2001, 166-174.
- LUCAS, R. E., CLARK, A.E., GEORGELLIS, Y., DIENER, E. *Reexamining adaptation and the set point model of happiness: Reactions to changes in marital status*. Journal of Personality and Social Psychology, 84, 2003, 527-539.
- LYKKEN, D. T., TELLEGEN, A. *Happiness is a stochastic phenomenon*. Psychological Science, 7, 1996, 186-189.
- O'CONNOR, P. R., CLARKE, V. A. *Determinants of teacher stress*. Australian Journal of Education. Vol. 34, 1, 41 – 51, 1990.
- PAVOT, W., DIENER, E., COLVIN, C. R., SANDVIK, E. *Further validation of the Satisfaction with Life Scale: evidence for the cross-method convergence of well-being measures*. Journal of Personality Assessment, 57, 1991, 149-161.
- PLAŇAVA, I., RAJMICOVÁ, K., BLAŽKOVÁ, P. *Manželská spokojnosť a partnerské interakcie*. Československá psychologie 47, 2003, 5, 385 – 391.
- POPELKOVÁ, M., ZAŤKOVÁ, M., ŠIŠKOVÁ, A. *Životná spokojnosť a vybrané osobnostné premenné učiteľov*. In: Psychologie a její kontexty. FF OU v Ostravě, 2009, s. 15-31.
- RHYNE, D. *Bases of Marital Satisfaction Among Men and Women*. Journal of Marriage and the Family, 1981, 4, 941 – 955.
- ŘEHULKA, E., ŘEHULKOVÁ, O. *Problematika tělesné a psychické zátěže při výkonu učitelského povolání*. In: Učitelé a zdraví I. Brno, P.Křepela 1998, s. 99-104.
- ŘEHULKA, E., ŘEHULKOVÁ, O. *Učitelky základních škol: charakteristiky osobnosti a zvládání zátěže*. In: Učitelé a zdraví II. Brno, P.Křepela 1999, 123-132.
- RHYNE, D. (1981). Bases of Marital Satisfaction Among Men and Women. Journal of Marriage and the Family, 4, 941 – 955.
- ROSA, V., TUREK, I., ZELINA, M. *Návrh koncepcie výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike: Projekt Milénium*. Nitra: Slovenská didaktika, 2000.
- SCHUMACHER, J., GUNZELMANN, T., BRÄHLER, E. (1996). Lebenszufriedenheit im Alter – Differentielle Aspekte und Einflussfaktoren. Zeitschrift für Gerontopsychologie und Psychiatrie, 9, 1-17.
- SHIN, D.C., JOHNSON, D.M. *Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life*. In: Social indicators research, 1987, no.5, p.475-492.
- STRMEŇ, L., RAISKUP, J. CH. *Výkladový slovník*. Bratislava : Iris, 1998.
- TELLEGEN, A., LYKKEN, D. T., BOUCHARD, T. J., JR., WILCOX, K., SEGAL, N., RICH, S. *Personality similarity in twins reared apart and together*. Journal of Personality and Social Psychology, 54, 1988, 1031-1039

- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000.
- VAŠINA, B., VALOŠKOVÁ, M. *Učitel-pracovní zátěž- zdraví*. In: Učitelé a zdraví 1. Brno, P.Křepela 1998, s. 7-25.
- VEENHOVEN, R. *Developments in satisfaction-research*. Social Indicators Research, 37, 1996, 1-46.
- WILLITS, F. K., CRIDER, D. M. *Health rating nad life satisfaction in the later middle years*. Journal of Gerontology, 43, 1988, 172-176.

TEACHER'S SATISFACTION WITH HEALTH

Abstract: The report deals with the construct of life satisfaction with emphasis on satisfaction with health and relation of life satisfaction to selected demographic factors (marital status, sex, age). The sample was created of 386 respondents- teachers, medical staff and employees of banks. We used Fahrenberg's questionnaire of life satisfaction.

Key words: life satisfaction, satisfaction with health, teachers, medical staff, employees of banks